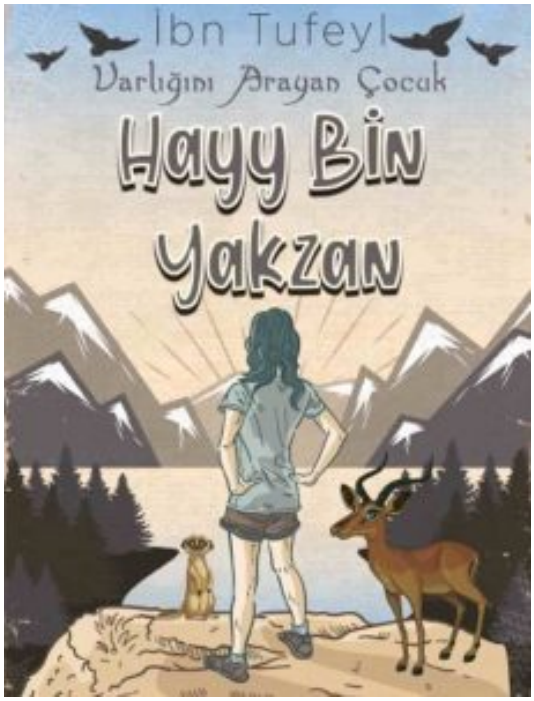
Giriş

Hayy bin Yakzan

Hayy bin Yakzan, Endülüslü düşünür İbn Tufeyl tarafından kaleme alınmış, felsefi hikâye geleneğinin en özgün ve etkileyici örneklerinden biridir. Bu eser, insanın doğayla baş başa kalarak akıl, gözlem ve deney yoluyla hakikate ulaşabileceğini alegorik bir anlatımla ortaya koyar. İbn Tufeyl, **akıl ve vahiy** arasındaki ilişkiyi sorgularken, bireyin yalnızca kendi düşünsel çabasıyla Tanrı bilgisine ve evrensel hakikate erişebileceğini savunur.

Bu çalışmada, Hayy'ın doğuş hikâyesinden başlayarak doğayla kurduğu ilişki, bilgi edinme süreçleri, Tanrı tasavvuru, insan ve toplumla olan etkileşimi ve mistik tecrübeleri detaylı biçimde ele alınmaktadır. Ayrıca Hayy'ın düşünce yolculuğunda karşılaştığı Absal ile olan ilişkisi üzerinden, felsefe ile din arasındaki derin uyum irdelenmektedir.

Hayy ibn Yakzan, sadece İslam düşüncesi içinde değil, Avrupa Aydınlanması'na da ilham veren evrensel bir metin niteliğindedir. Bu bağlamda eserin Batı düşüncesine etkisi ve Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* eseriyle olan benzerlikleri de tartışılmıştır. Çalışmanın her bir başlığı, Hayy'ın bireysel gelişimi, metafizik arayışı ve insanın bilgi ve inanç dünyasındaki evrimini farklı boyutlarıyla inceleyerek okuyucuya kapsamlı bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Bu bölümde ele alınan temalar, hem İbn Tufeyl'in felsefi mirasını anlamaya hem de insanın düşünsel özgürlüğünün sınırlarını keşfetmeye katkı sağlamaktadır.

Hayy bin Yakzan

Hayy bin Yakzan hakkında pek çok önemli nokta vurgulanmaktadır. Yazarı olan İbn Tufeyl'in **Hayy ibn Yakzan adlı eserinin felsefi düşünüşün içsel ve metafiziksel bir yolculuğa dönüşümünü alegorik biçimde gösteren en önemli eserlerden biri olduğu** belirtilmektedir. Bu eser, **rasyonel bilgi ile mistik bilgiyi uzlaştırma ve birleştirme çabası** olarak tanımlanır. İbn Tufeyl'in amacının, felsefi düşünüşün mistik düşünüşten farklı bir sonuca varmadığını göstermek ve akıl ile din arasındaki uzlaşmazlığı gidermek olduğu ifade edilir.

Hayy'ın kökeni hakkında iki farklı rivayet sunulmaktadır. Birinci rivayete göre Hayy, **zalim bir kralın kız kardeşinin yasak aşkının meyvesi olarak doğmuş ve bir sandık içinde denize bırakılmıştır**. Bu sandık ıssız bir adaya vurur ve **yavrusunu kaybetmiş bir dişi geyik tarafından bulunur ve büyütülür**. İkinci varsayıma göre ise Hayy, **anasız babasız doğada kendiliğinden meydana gelmiştir**. Kaynaklar, romanın ana bölümünde bu iki farklı doğum hikayesinin tek bir anlatı olarak devam ettiğini belirtir.

Hayy'ın adadaki yaşamı, **doğayı taklit ederek ve duyularıyla gözlem yaparak öğrenmesiyle** şekillenir. **Gözlem, deney ve kıyaslama yoluyla dünyası hakkındaki bilgisini artırır**. Örneğin, ateşi keşfeder ve kontrol etmeyi öğrenir. Annesi olan geyiğin ölümü üzerine, Hayy ölümün nedenini anlamak için onu kesip inceler ve **hayat gücünün kalpte olduğuna ve bedeni terk ettiğinde ölümün gerçekleştiği sonucuna varır**. Bu tefekkürler onu **maddî varoluşun sonlu doğasını ve ruhun ölümsüzlüğünü kavramaya** götürür. Ölü bedene ne yapılması gerektiğini ise, başka bir karganın ölümüne sebep olan ve sonra onu gömen bir kargayı izleyerek öğrenir.

Hayy, zamanla **aklı ve zihinsel yeteneklerini bilinçli bir şekilde kullanmaya başlar**. Bütün nesnelerin sonlu olduğunu ve bir yaratıcısı olması gerektiği fikrine ulaşır. Duyusal âlemde keşfedemediği bu yaratıcıyı gökyüzünde arar ve **gökyüzü ve yeryüzündeki her şeyin bir bütünlük oluşturduğunu ve yaratıcısının da tek olması gerektiği sonucuna varır**. Hayy, **hiçbir din veya ibadet biçimiyle bağlantısı olmayan soyut-mistik bir Allah anlayışına ulaşır**. Allah tasavvuru ona farkındalığın en yüksek seviyesi olarak gelir.

Hayy'ın yalnızlığı, adaya gelen **Absal** ile son bulur. Absal, Hayy'a **insan dilini öğretir**. Bu sayede Hayy, manevi keşiflerini Absal'a anlatır ve Absal, Hayy'ın akılla ulaştığı gerçeklerle İslamiyet'in öğretilerinin uyum içinde olduğunu fark eder. Hayy da Absal'dan dinî bilgileri öğrenerek kendi keşifleriyle bağdaştırır ve peygamberin öğrettiği hukuku kabul eder.

Hayy, Absal ile birlikte insanların yaşadığı adaya gider ancak **halkın daha çok günlük hayatın önemsiz şeyleriyle meşgul olduğunu ve kendi mezheplerinin Allah kavramlarına sadık kaldıklarını görerek hayal kırıklığına uğrar**. İnsanları değiştirme umudundan vazgeçerek kendi ıssız adasına geri döner ve kendini tamamen Allah'a adamaya devam eder.

Eserin felsefi amacı, **akıl ile vahiy arasındaki ilişkiyi ve insanın kendi başına akıl**

yoluyla hakikate ulaşıp ulaşamayacağını sorgulamaktır. İbn Tufeyl, Hayy'ın örneği üzerinden **insanın doğada yalnız kalsa bile kendi çabasıyla hakikati bulabileceğini** savunur. Ancak hikâyenin sonunda, **bütün insanların akıl seviyelerinin aynı olmadığını ve bu nedenle bazı insanlar için dinlerin aracılarının (peygamberler) gerekli olduğunu** ima eder.

Hayy ibn Yakzan, **İslam düşünce tarihinde İbn Sina'nın başlattığı ve Sühreverdi gibi filozofların devam ettirdiği felsefi hikaye türünün önemli bir örneğidir**. İbn Tufeyl, İbn Sina'nın aynı adlı eserinden esinlenmiştir. Eser, **hem Doğu hem de Batı düşüncesini etkilemiş** ve Avrupa Aydınlanma düşünürlerine ilham kaynağı olmuştur.

Hayy'ın Tanrı'ya ulaşma süreci, **doğadan Tanrı'ya doğru natüralist bir tefekkür** olarak nitelendirilir. Hayy'ın deneyleri, gözlemleri ve aklî çıkarımları onu fiziksel âlemden metafizik âleme yöneltir. Eser, **rasyonel ve mistik ilkelerin bir sentezini** geliştirir. Hayy'ın nihai aşaması, **vecd içinde boğulmak ve "hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın kalbine gelmeyen" bir şeye tanık olmaktır**. Bu deneyim onu tamamen Allah'ı tefekküre adamasına yol açar.

Sonuç olarak, Hayy ibn Yakzan hikâyesi, **insanın akıl yoluyla, dışsal öğretilere ihtiyaç duymadan manevi ve felsefi hakikatlere ulaşma potansiyelini** ele alan derinlikli bir eserdir. Aynı zamanda, **vahiyin ve dinin toplumsal ve bireysel hayattaki rolünü** de dolaylı olarak tartışmaya açar. İbn Tufeyl, Hayy'ın yalnız ve doğal ortamdaki gelişimini anlatarak, **insan doğasının temel yeteneklerini ve bilgiye ulaşma yollarını** felsefi bir kurgu üzerinden incelemektedir.

İbn Tufeyl Kimdir?

İbn Tufeyl, tam adıyla **Ebu Bekr Muhammed b. Abdülmelik b. Muhammed b. Muhammed b. Tufeyl el-Kaysi**, **Arapların Kays kabilesine mensup olduğu için Kaysi nisbesiyle anılan** ve Latin dünyasında Ebu Bekr künyesinden dolayı **Abubacer (Ebubekir) olarak tanınan**, **Endülüslü** önemli bir İslam düşünürüdür. **Hicri 581 (miladi 1185) yılında Fas'ta öldüğü bilinmektedir**. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi **581/1185** veya **581/1186** olarak da geçmektedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bazı kaynaklarda **c.504-81/1110-85** veya **1110 ile 1185 yılları arasında yaşadığı** belirtilmektedir.

İbn Tufeyl, **XII. yüzyıl Endülüs'ünün iki önemli ilim merkezi olan İşbiliyye (Sevilla) ve Kurtuba (Cordoba) şehirlerinden birinde veya her ikisinde öğrenim gördüğü düşünülmektedir**. Kendi döneminin önemli ilimlerinden olan **tıp, astronomi, felsefe ve şiir alanında önde gelen alimlerden kabul edilir**. Yetenekli bir hekim olduğu kadar, edebiyatın şiir dalında da ileriydi ve bilimsel bir tıp kitabını bile nazım şeklinde kaleme alabiliyordu. Söz gelişi, İslam tıp literatüründe kendi türünün en uzun manzum eseri olan **Urcuze fi't-tıb**'ı telif etmiştir. Ayrıca İbn Rüşd ile **el-Külliyyat fi't-tıb adlı eser etrafında bilimsel müzakerelerde bulunduğu kaydedilmektedir**.

İbn Tufeyl, **Muvahhid halifesi Ebu Yakup Yusuf'un (1163-1184) döneminde saray doktoru olmuş** ve yine onun devrinde **kadı (vezir) olarak görev yapmıştır**. Ebu Yakup, yeni şeyler öğrenmeyi ve kitapları seven bir halife olup alim ve düşünürlerle bir araya gelmekten hoşlanıyordu. İbn Tufeyl, halife Ebu Yakup'a **1169'da genç İbn Rüşd'ü (Averroes) tanıtmıştır**. Hatta Ebu Yakup, İbn Tufeyl'den Aristo külliyatına şerh yazmasını istemiş ancak İbn Tufeyl yaşının ilerlediğini belirterek bu görevi İbn Rüşd'ün daha iyi yapacağını söylemiştir. İbn Tufeyl aynı zamanda Ebu Yakup'un otoritesini kabul etmek istemeyen Kafsa şehrini fethetmeye gittiği zaman (1180) yanında bulunmuş ve zaferden sonra ülkenin her tarafına gönderilen fetihnameye İbn Tufeyl'in yazdığı bir kaside de eklenmiştir. Ayrıca, Ebu Yakup'un Hıristiyanlara karşı cihad çağrısında bulunurken Arapların orduya katılmasını teşvik etmek üzere İbn Tufeyl'den bir kaside yazmasını istediği de bilinmektedir.

İbn Tufeyl'in günümüze ulaşan eserleri arasında **Hay b. Yakzan**, **Urcuze fi't-tıb** ve **Kaşide** bulunmaktadır. Bunlar arasında en ünlüsü olan **Hay b. Yakzan**, İbn Tufeyl'in düşünce sistemini en iyi yansıtan eseridir. Bu eser, **felsefi düşünüşün içsel ve metafiziksel bir yolculuğa dönüşümünü alegorik biçimde gösteren en önemli eserdir**. **Hem İslam hem de Batı düşüncesinde etkili olmuş** ve **İbn Rüşd ve Avrupalı Aydınlanma düşünürleri gibi isimlere ilham kaynağı olmuştur**. Eserin kalıcı mirası, **akıl ve imanı derinlemesine bütünleştirmesinde yatmaktadır**.

İbn Tufeyl, *Hayy ibn Yakzan* adlı eseriyle kendi zamanının Müslüman toplumunu eleştirmiş ve inancı sadece dini doktrinlere ve resmileştirilmiş ibadet faaliyetlerine indirgeyen bir İslam anlayışını reddetmiştir. Bu açıdan, **12. yüzyılın etkili ilahiyatçısı ve mutasavvıfı Ebu Hamid el-Gazzâlî ile aynı fikirde değildir**.

İbn Tufeyl'in amacı, felsefi düşünüşün mistik düşünüşten farklı bir sonuca varmadığını göstermek ve akıl ile din arasındaki uzlaşmazlığı gidermektir. Eserinde rasyonel bilgi ile mistik bilgiyi uzlaştırma ve birleştirme çabasına girer.

İbn Tufeyl, **İslam düşünce serüveninde İbn Sina'nın başlattığı ve İbn Tufeyl, Şehabeddin es-Sühreverdi gibi filozofların devam ettirdiği hikaye türünde felsefi eser verme geleneğinin** önemli bir temsilcisidir. *Hay b. Yakzan* adlı eserini, kendisiyle aynı adı taşıyan **İbn Sina'nın eserinden esinlenerek** yazmıştır.

Hayatı boyunca sarayda yoğun olarak çalışması nedeniyle İbn Tufeyl'in çok fazla eseri bulunmamaktadır.

İbn Tufeyl ve Daniel Defoe ya da Hayy ibn Yakzan ve Robinson Cruise Arasındaki Benzerlikler

İbn Tufeyl ve Daniel Defoe arasındaki benzerlikler hakkında şunlar söylenebilir:

İbn Tufeyl

- **Endülüslü bir İslam düşünürüdür**.
- Tam adı **Ebu Bekr Muhammed b. Abdülmelik b. Muhammed b. Muhammed b. Tufeyl el-Kaysi** olup, Latin dünyasında **Abubacer** olarak tanınır.
- **XII. yüzyıl Endülüs'ünde** yaşamıştır.
- **Tıp, astronomi, felsefe ve şiir alanlarında önde gelen bir alim** olarak kabul edilir.
- Muvahhid halifesi **Ebu Yakup Yusuf (1163-1184) döneminde saray doktoru** ve aynı zamanda **kadı (vezir)** olarak görev yapmıştır.
- **1169'da İbn Rüşd'ü (Averroes) Halife Ebu Yakup'a tanıtmıştır**.
- **1185 yılında Fas'ta ölmüştür**.
- Günümüze ulaşan eserleri arasında **Hay b. Yakzan, Urcuze fi't-tıb ve Kaşide** bulunmaktadır.
- **Hay b. Yakzan, felsefi düşünüşün içsel ve metafiziksel bir yolculuğa dönüşümünü alegorik biçimde gösteren en önemli eseridir**.
- Eserinde **rasyonel bilgi ile mistik bilgiyi uzlaştırma ve birleştirme** çabasına girer ve **felsefe ile din arasındaki uzlaşmazlığı gidermeyi** amaçlar.
- Kendi döneminin **Müslüman toplumunu eleştirmiş**, inancı sadece dini doktrinlere ve resmileştirilmiş ibadet faaliyetlerine indirgeyen bir İslam anlayışını reddetmiştir.
- **İslam düşünce tarihinde İbn Sina'nın başlattığı felsefi hikaye türünün önemli bir temsilcisidir** ve eseri **İbn Sina'nın aynı adlı eserinden esinlenmiştir**.
- Eseri, **hem Doğu hem de Batı düşüncesini etkilemiş**, **İbn Rüşd ve Avrupalı Aydınlanma düşünürleri gibi isimlere ilham kaynağı olmuştur**.
- *Hayy ibn Yakzan* eserinde **rasyonel ve mistik ilkelerin bir sentezini** geliştirmiştir.

Daniel Defoe

- **İngiliz edebiyat geleneğinin önde gelen isimlerindendir**.
- **1660 veya 1661 yılında Londra'da doğmuştur**.
- **Roman türünde yazılmış ilk İngilizce edebi eserlerden birinin** yazarıdır.
- Ünlü macera kitabı **Robinson Crusoe'nun (1719)**, büyük bir ihtimalle **İbn Tufeyl'in daha önceki romanından ve bir tür Robinson prototipi olan kahramanından esinlenmiştir**.
- Issız ada masalına dayanarak **İngiltere'de roman türünün öncüsü** olarak kabul edilir.
- *Robinson Crusoe*, **kendinden tam altı yüzyıl önce yazılan** İbn Tufeyl'in *Hay bin Yakzan* adlı eseriyle **oldukça büyük benzerlikler taşımaktadır**. Her iki eser de **insanın doğal bir durumda, toplumdan, tarihten ve geleneklerden uzak, doğal bir ortamda hayatta kalma kabiliyeti hakkında yazılmıştır** ve her ikisi de **ampirik bilim yöntemini desteklemiş ve insan aklının gücünü vurgulamıştır**.
- Farklı yüzyıllarda ve farklı ülkelerde yaşamalarına, farklı dinlere bağlı olmalarına ve farklı kariyer ve eğitimlere sahip olmalarına rağmen, **her iki yazar da hayali kahramanları aracılığıyla dini hoşgörüsüzlük konusundaki endişelerini dile getirmişlerdir**.
- Defoe, *Robinson Crusoe*'yu *Hay b. Yakzan*'ın **İngilizceye çevrilmesinden (1674)**

kısa bir süre sonra, 1719'da yayımlamıştır.
- Defoe'nun *Robinson Crusoe* eseri, **Robinsonad geleneğine ait, hatta ona adını veren başlıca yapıttır**.
- *Robinson Crusoe*, **XVIII. yüzyıl İngiliz evren tasavvurunun, seküler ve antropolojik dünya görüşünün, sınırlar ötesi ticaret arayışının, "öteki" algısının ve medeni-yabani çatışmasının izlerini ve temel sonuçlarını taşımaktadır**.
- Bazılarına göre Daniel Defoe, Robinson şahsında aslında **İngilizlerin yapmak istediği coğrafi keşifleri, sömürgeciliği ve köleliği ile kendi ırkının zihin yapısını ön plana çıkarmıştır**.

İbn Tufeyl ve Daniel Defoe Arasındaki İlişki

- **Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'yu yazarken büyük bir ihtimalle İbn Tufeyl'in *Hayy ibn Yakzan*'ından esinlendiği düşünülmektedir**.
- Edebi ve felsefi çevrelerde günümüzde **Defoe'nun İbn Tufeyl'in eserinden etkilendiği düşüncesi geniş ölçüde kabul görmektedir**.
- Her iki eserde de **toplumdan izole edilmiş doğal bir ortamda yaşayan bir kahraman** bulunmaktadır ve bu kahramanların **hayatta kalma ve gelişim süreçleri** benzerlikler gösterir.
- Her iki eser de **ampirik bilimi desteklemekte ve insan aklının gücünü vurgulamaktadır**.
- *Hayy ibn Yakzan*'ı İngilizceye çeviren **Edward Pocock**, eserin **Defoe'nun *Robinson Crusoe*'yu etkilediğine inanmaktaydı**.
- *Robinson Crusoe*'nun yayınlandığı dönemde **"doğal insan" ve "doğanın durumunu tanımlama"** soruları büyük tartışmalara yol açmıştır.
- Bazı edebi eleştirmenler, **Hayy'ı bir tür "Robinson prototipi" olarak değerlendirmiştir**.

İbn Tufeyl'in ünlü eseri **Hay b. Yakzan**, felsefi düşünüşün içsel ve metafiziksel bir yolculuğa dönüşümünü alegorik bir biçimde gösteren önemli bir eserdir.

Hayy'ın Kökeni

İbn Tufeyl, kitabının önsözünde Hayy'ın nasıl ortaya çıktığına dair **iki farklı rivayet** sunar. Birinci rivayete göre Hayy, **zalim bir kralın kız kardeşinin komşu krallıktan Yakzan adında bir adamla yaşadığı yasak aşkın meyvesi** olarak doğmuştur. Prenses, ağabeyinin öfkesinden korkarak yeni doğan bebeği **iyi kapatılmış bir kutu içinde denize bırakır**. Kutu sonunda **ıssız bir adada karaya vurur**. İkinci rivayet ise Hayy'ın **anasız babasız doğada kendiliğinden dünyaya geldiğini** ileri sürer. Bu görüşe göre adanın bir yerinde, zamanla mayalanan bir toprak kütlesi, sıcak ve soğuk, kuru ve yaş kısımları dengelenerek sonunda insan formunu alır. Bu edebi motif, İncil'deki/Kur'ân'daki bebek Musa kıssasına benzemektedir. Hikâyede Allah'ın yardımının Hayy'ın üzerinde olduğu bariz şekilde görülür.

Hayy'ın Gelişimi

Romanın ana bölümünde, Hayy'ın doğumuyla ilgili iki farklı hikâye olsa da, anlatı tek bir hikâye olarak devam eder. Hayy'ın hayatı, **her biri yedi yıl süren yedi aşamadan** oluşur. Hayy'ın hayatının ilk safhasında, yavrusunu kaybeden **bir dişi geyik** onu bulur, emzirir, bakar ve kendi yavrusu gibi büyütür. Dişi geyik ve adadaki diğer hayvanlarla birlikte yaşayan Hayy, **sevgi ve sıcaklık gibi temel duyguların yanı sıra mutsuzluk, utanç ve üzüntü gibi duygularla tanışır**. Zamanla Hayy, ceylanı taklit eder ve ona benzer. Ancak zamanla adadaki hiçbir hayvana ve varlığa benzemediğini fark eder. Kendi türü ile hayvanlar arasında biçimsel ve türel ayrılıklar gözlemler ve ilk dikkatini çeken şey hayvanların doğal bir örtüye sahip olmasıdır. Bu durum onu üzer ve avret yerini yapraklarla örter. Bu safhada İbn Tufeyl'e göre Hay'da ortaya çıkan ilk doğal/fıtri duygu **"utanma duygusu"** olmuştur. İkinci safhada ise kendini koruyamadığını fark ederek kendini savunma amacıyla **alet edevat yapmayı öğrenmeye başlar**. Uçları sivri asalar, yapraktan yapılmış kuşak gibi şeyler ona öteki canlılardan farklı olduğunu gösteren el becerisi ve düşünme yeteneğini keşfettirir. Hayy, doğayı **"taklit" ederek öğrenir**, ardından **"tahlil" ve "teemmülle"** devam eder. Annesinin ölümü üzerine Hayy, cesede canlılık veren **"şeyin"** ne olduğunu merak etmeye başlar. Hayvanları inceleyerek **ruh-beden ilişkisine** dair çıkarımlar yapar. Bir karganın ölü bir kargayı gömmesini izleyerek **ölü bedeni gömmeyi öğrenir**. Adada çıkan bir yangınla **ateşi keşfeder** ve ateşin sıcaklığını canlı vücuttaki sıcaklığa benzetir. Deneyler yaparak **ateş ile ruh arasında bir irtibat kurmaya çalışır**. Yaklaşık **yirmi bir yaşının sonlarına doğru** deneme yanılma ve akıl yürütme ile önemli bilgilere ulaşır. Otuz beş yaşına geldiğinde, kalbine yerleşen Tanrı düşüncesi onu başka şeyleri düşünmekten alıkoyar. Elli yaşına geldiğinde ise müşahedenin doyumsuz zevkine ulaşır.

Absal ile Karşılaşma

Bir gün, **Absal adında bir adam** komşu bir adadan Hayy'ın adasına doğru yola çıkar. Absal, arkadaşı Salaman'la **dini sorular nedeniyle anlaşmazlığa düşmesi** ve Allah hakkında daha kapsamlı bir anlayış bulma arzusuyla yalnızlık ve huzur aramaktadır. Absal, dinde daha derin bir anlam olması gerektiğine inanmaktadır. Issız adasında Hayy'la karşılaşınca, **Hayy'a insan dilini öğretir**. Bu sayede iki adam sözlü olarak iletişim kurabilir ve felsefi konularda düşüncelerini paylaşabilir. Hayy, çok geçmeden kendisini uzun zamandır meşgul eden **her şeye gücü yeten bir yaratıcının varlığına** ve insanların dünyayı anlama kapasitesine olan inanç konusunda Absal'la hemfikir olduğunu öğrenir. Absal, Hay'a Tanrı, melekler, kitaplar, elçiler, ahiret, cennet ve cehenneme ilişkin dini öğretileri anlatır. Hayy, anlatılanların kendi müşahede ettiklerinin birer simgesi olduğunu anlar. Hayy, Absal'dan elçinin getirdiği emir, yasak ve yükümlülükleri öğrenir ve kabul eder.

Salaman'ın Adası Ziyareti

Hayy ve Absal birlikte Absal'ın adasına giderler. Hayy orada insanlara bildiklerini anlatmaya ve doğru yola çağırmaya çalışır. Başlangıçta insanlar onu dinleseler de zamanla sıkılırlar ve

kendi bildiklerini yapmaya devam ederler. Hayy, insanların **dünyevi zevklere düşkün** olduğunu ve rasyonel düşünceyle derinleştirilen bir Allah anlayışı aramak yerine kendi mezheplerinin Allah kavramlarına sadık kaldıklarını fark eder. İnsanları değiştirme umudundan vazgeçer. Halkın günlük hayatın önemsiz şeylerini tercih ettiğini kabul etmek zorunda kalır. Bu nedenle Absal ile beraber **eski adalarına dönmeyi ve tefekkürün lezzetine dalmayı arzu ederler** ve orada ölene kadar yaşarlar.

İslam Felsefesinin Batıya Etkisi

İslam felsefesi, Batıdaki felsefi geleneğin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur ve Batı, Yunan uygarlığının büyük bir bölümünü İslam filozoflarından miras almıştır. İslam felsefesinin Batıya çeviri ve etkisi X. yüzyıldan itibaren Yakınçağ felsefesine dek sürmüştür. **Hay b. Yakzan**, hem İslam hem de Batı düşüncesinde etkili olmuş ve **Avrupalı Aydınlanma düşünürleri gibi isimlere ilham kaynağı olmuştur**. Eserin İngilizceye çevrilmesi (1674) sonrasında Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* eserini büyük bir ihtimalle *Hay b. Yakzan*'dan esinlenerek yazdığı düşünülmektedir. Edebi ve felsefi çevrelerde günümüzde **Defoe'nun İbn Tufeyl'in eserinden etkilendiği düşüncesi geniş ölçüde kabul görmektedir**.

Hayy'ın Tanrı Anlayışı

Hayy, kademeli bir idrak süreciyle Allah'ı bulur. Doğayı deney ve gözlemle tanıyarak, sorgulamaya başlayarak ve kendinin doğayla olan uyumunu ve uyumsuzluğunu fark ederek ampirik ve rasyonel bir tez oluşturur ve bu tezi rasyonel ve mistik bir inanışla destekler. Tüm nesneleri inceleyerek hepsinin bitimli ve sonlu olduğunu görüp yaratılmış oldukları kanaatine varır ve her yaratılmışın bir yaratıcısı olması gerektiği fikrine ulaşır. Her nesnenin sahip olduğu biçimleri yöneten bir öznenin gerekliliği de yaratıcının varlığını desteklemektedir. Duyusal âlemde keşfedemediği bu Fail Özne'yi gökyüzünde arar ve gökyüzü ve yeryüzündeki her şeyin topyekûn bir âlem olduğunu ve tek bir varlık gibi görünen bu âlemin yaratıcısının da tek olması gerektiği sonucuna ulaşır. Hayy, nesneler ve canlılar üzerine yaptığı mukayeseli araştırmalar ve neden-sonuç ilişkileri sonucunda önce ferdi açıdan "bir"e daha sonra metafizik açıdan Mutlak Bir'e, tüm varlığın Yaratıcısı Tanrı'ya ulaşır. Bu keşif hem zahiri hem batınidir. Hayy'ın zihninde bütün varoluşun o Özne'ye bağımlı, zorunlu olduğu ve o Özne olmaksızın hiçbir varlığın var olamayacağı gerçeği belirginlik kazanır. O Özne, bütün varlıkların varoluş nedeni ve ilkesidir. Hayy, Tanrı'nın cömertlerin en cömerdi ve merhametlilerin en merhametlisi olduğunu anlar.

Hayy'ın Bilgi Edinme Süreci

Hayy'ın entelektüel soyutlaması herhangi bir insan diline dayanmaz. Doğada tek başına büyürken bilgi edinme süreci öncelikle **duyumsama ve gözleme** dayanır. Daha sonra **deney, akıl yürütme ve tefekkür** yoluyla bilgiye ulaşır. Kendi kendine araç gereçler yapmayı öğrenir. Annesinin ölümünü inceleyerek canlılık ve ölüm üzerine düşünür. Ateşi keşfeder ve özelliklerini deneyimleyerek anlar. Varlıkları karşılaştırarak ve aralarındaki ilişkileri inceleyerek evrenin birliği ve yaratıcısı hakkında çıkarımlar yapar. Hayy'ın bilgi

edinme ve öğrenme arzusu şiirsel bir şekilde ifade edilir ve öğrenmenin aktif, otodidaktik yönü vurgulanır. Hayy, **tabiatı taklit ederek öğrenir**, ardından **tahlil ve teemmülle** devam eder.

Hayy'ın İnsan ve Doğa İlişkisi

Hayy'ın ceylanla geçirdiği her vakitte yavaş yavaş onu taklit ettiğini ve ona benzediğini anlatan hikâye, zamanla Hayy'ın kendisinin adadaki hiçbir hayvana ve varlığa benzemediğini fark etmesiyle devam eder. Hayy, doğada yalnız ve toplumun etkisinden uzakta kendi gayreti ve çabası ile hakikati bulabilecektir. Hayy, hayvanlarla kendisi arasındaki ayrımın bilincine vararak onları gözlemlemeye ve hayvanlar ile kendisi arasındaki "farkı" düşünmeye başlar. Hayvanların doğal örtüsüne karşılık kendi çıplaklığından utanır ve örtünme ihtiyacı hisseder. Hayatta kalmak için doğal çevresine uyum sağlar ve aletler yapar. Daha sonra bitki ve hayvanların gereksinimlerini karşılamayı ve onlara yardımcı olmayı kendine görev sayar.

Hayy'ın Felsefesi ve Din İlişkisi

İbn Tufeyl, bu hikâyede **akıl ile vahiy veya felsefe ile dinin gerçeklerini uzlaştırma** problemini ele alır. Amacı, felsefi düşünüşün mistik düşünüşten farklı bir sonuca varmadığını göstermek ve akıl ile din arasındaki uzlaşmazlığı gidermektir. Hayy'ın kendi başına akıl yoluyla ulaştığı hakikatlerin, Absal'ın getirdiği dini bilgilerle uyumlu olduğunu görmesi, felsefe ve dinin özünde birleştiği fikrini destekler. Hayy, peygamberin öğrettiği hukuku olduğu gibi kabul eder ve buna uyulması gerektiğini düşünür. Ancak Hayy, dinin sadece zahiri (açık) anlamıyla yetinmeyip batını (derin) anlamlarını da önemser. Hikâyenin sonunda Hayy, insanların farklı akıl seviyelerine sahip olduğunu ve bu nedenle dinlerin aracılarının (peygamberler) bazıları için zorunlu olduğunu anlar. Böylelikle hakikate erişmenin felsefe ve din gibi iki müspet yolu olduğunu kabul eder. Bu düşünce İbn Tufeyl'i **rasyonalist bir dindar** yapar.

Hayy'ın Ruh Anlayışı

Hayy, annesinin ölümünden sonra canlılığı veren "şeyin" bedenden ayrılmasıyla ölümün gerçekleştiğini anlar. Hayvanları incelemesi ile ulaştığı ruh-beden ilişkisi onu yavaş yavaş manevi âlemi keşfetmeye götürür. Ateş ile ruh arasında bir bağlantı kurmaya çalışır ve ruhun görme, işitme, koklama ve beslenme gibi işlevleri yerine getirdiğini düşünür. Ruhun bedeni terk etmesiyle bedenin hareketsiz kaldığını ve öldüğünü kavrar. Hayy'a göre kendi gerçekliğini oluşturan ruh, cisimsel niteliklerden uzaktır ve bu sebeple Zorunlu Varlık'ın niteliklerini kazanmaya çalışması gerekir.

Hayy ve Toplum

Hayy, Absal ile birlikte insanlarla tanışmak üzere Absal'ın adasına gider. Ancak toplumdaki insanların dünyaya meyletmeleri, mülkiyet hırsları ve fıtri olmayan davranışları onu hayal

kırıklığına uğratır. İnsanların kendi hevâ ve heveslerine uyarak yaşadıkları için tefekkür yolunun onlara zor geldiğini ve onları bu hallerinden kurtarmanın neredeyse imkânsız olduğunu fark eder. Çok az istisna dışında, halkın günlük hayatın önemsiz şeylerini tercih ettiğini kabul etmek zorunda kalır. Bu nedenle insanları değiştirme umudundan vazgeçerek Absal ile kendi adasına geri döner. Hayy, toplumdaki insanların akıl istidatlarının farklı olduğunu ve bu nedenle dinlerin aracılarının bazıları için gerekli olduğunu anlar.

Hayy'ın Kendini Tanıma Süreci

Hayy, adadaki diğer canlılarla karşılaştırmalar yaparak kendi farklılıklarını ve benzerliklerini anlamaya çalışır. Kendi çıplaklığından utanması, insana özgü bir utanma duygusunun varlığını gösterir. Alet yapma yeteneği sayesinde diğer canlılardan ayrıldığını fark eder. Annesinin ölümünden sonra "can" kavramını sorgulaması ve ruh-beden ilişkisini anlamaya çalışması, kendini tanıma yolculuğunun önemli bir adımıdır. Varlıkları inceleyerek evrenin birliği ve kendi varlığının bu bütün içindeki yerini anlamaya çalışması da bu sürecin bir parçasıdır. Tanrı'yı keşfetmesiyle birlikte kendi varlığının anlamını daha derinlemesine kavrar ve O'nun niteliklerini yansıtmaya çalışır.

Hayy'ın Absal'ın Dinini Eleştirmesi

Kaynaklarda Hayy'ın Absal'ın dinini doğrudan eleştirdiğine dair belirgin bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine, Hayy Absal'ın anlattığı dini öğretilerin kendi müşahedeleriyle uyumlu olduğunu görmüş ve bunları doğrulamıştır. Hayy, peygamberin getirdiği emir ve yasakları kabul etmiştir. Ancak Hayy'ın toplumdaki insanların dini pratiklerini ve anlayışlarını eleştirdiği görülmektedir.

Hayy'ın Öğütleri

Hayy'ın insanlara doğrudan öğütler verdiği pek görülmez. Ancak kendi yaşamı ve deneyimleri aracılığıyla bazı ilkeler ortaya koyduğu söylenebilir. Bunlar arasında **aklın kullanılması, doğanın gözlemlenmesi ve tefekkür edilmesi yoluyla hakikate ulaşma çabası** önemlidir. Ayrıca **duyumsal zevklere aşırı düşkünlükten kaçınma** ve **manevi gelişime önem verme** de Hayy'ın yaşamından çıkarılabilecek derslerdir. Toplumdaki insanların durumunu gördükten sonra, her bireyin farklı anlama kapasitesine sahip olduğunu ve bu nedenle dini öğretilerin farklı şekillerde algılanabileceğini dolaylı olarak göstermesi de bir tür öğüt olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Hayy ibn Yakzan, insan aklının doğuştan getirdiği potansiyelle dışsal bir rehberlik olmaksızın da hakikate ulaşabileceğini savunan, zamana meydan okuyan bir felsefi anlatıdır. İbn Tufeyl, bu eserde doğaya yönelen bir bireyin deney, gözlem ve akıl yürütme yoluyla Tanrı bilgisine erişebileceğini göstermiş; böylelikle akıl ve vahiy arasındaki derin ilişkiyi sorgulamış ve bu ikisinin özünde bir uyuma ulaşabileceğini ortaya koymuştur.

Hayy'ın doğayla kurduğu ilişki, bilgiye ulaşma süreci, Tanrı anlayışı ve toplumla yüzleşmesi, insanın bireysel gelişimi ve varoluşsal sorularla mücadelesi açısından evrensel temalar barındırmaktadır. Hayy'ın yaşadığı içsel keşif, insanın kendini tanıması ve varoluş amacını anlaması yönünde güçlü bir alegoridir. Eserin sonunda Hayy'ın, bireysel akıl yürütmenin hakikate erişimde güçlü bir araç olduğunu keşfetmesi, ancak toplumun geneli için vahyin ve peygamberlerin rehberliğinin vazgeçilmez olduğunu kabul etmesi, İbn Tufeyl'in dengeli yaklaşımını yansıtır.

Hayy ibn Yakzan, yalnızca İslam felsefesinin değil, aynı zamanda evrensel düşünce tarihinin de temel taşlarından biri olarak, insanın doğayla, bilgiyle ve ilahi hakikatle kurduğu ilişkiye dair derin ve zamansız sorular sormaya devam etmektedir. Bu çalışma, Hayy'ın bireysel yolculuğundan hareketle, insanın doğuştan sahip olduğu akıl ve tefekkür yetenekleriyle neler başarabileceğini göstermeyi ve okuyucuya felsefe ile din arasındaki ince dengeyi düşündürmeyi amaçlamaktadır.